

14. Hafta

Orta Çağ Siyasal Düşüncesi: Dante ve Marsilius

Bu hafta, Dante ve Marsilius, Orta Çağ'dan modern döneme geçişte oynadıkları kilit rol ve iktidarın dünyevileşerek toplumsal bir öze, dinden bağımsız bir arka plana kavuşturulmasındaki önemli katkıları nedeniyle birlikte ele alınacaktır. Her iki düşünür de düşünce ve yönetim üzerinde Kilise'nin veya ruhban sınıfının denetimini kesin olarak reddetmişler ve iki otoriteyi birbirinden ayıran modern siyaset felsefesinin gelişimini hızlandırmışlardır.

Dante

Floransa'da doğan ve uzun bir sürgün yaşamından sonra Ravenna'da ölen Dante Alighieri (1265 - 1321) İtalya'nın ve Avrupa'nın en büyük ozanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca rahip olmadığı halde eğitim görmüş ilk Orta Çağlıdır (Ebenstein, 2001: 133). Aynı zamanda edebiyat ve felsefe ile de ilgilenen Dante, *Monarşi Üzerine* (1310-13 yılları civarı) adlı eserinde ise siyasal düşüncelerini ortaya koymuştur. Ebenstein *Monarşi Üzerine*'yi en önemli Papalık karşıtı, imparatorluk yanlısı Orta Çağ çalışması, Tannenbaum ve Schultz ise Kutsal Roma İmparatorluğu'nun iktidarının Papa'nın denetimine karşı bir savunusu olarak niteler (Ebenstein, 2001: 132; Tannenbaum, Schultz, 2008: 174).

Yaşamı

Siyasal düşüncelerinin şekillenmesinde İtalya'nın ve de Floransa'nın mevcut koşulları, iktidar mücadeleleri, devletlerin, siyasi hiziplerin ve Papa yandaşlarıyla karşıtlarının arasındaki kanlı savaşların büyük etkisi olmuştur. Dante böyle bir ortamda aktif politikada yer almıştır.

Dante'nin doğduğu dönemde Floransa'da (İtalya'nın diğer kent devletlerinde olduğu gibi) imparatorluk yanlıları (Ghibellinolar) ile Papalık yanlıları (Guelfolar) arasında siyasi ve ekonomik üstünlük kurmak için bir mücadele vardı (Ağaoğulları, Köker, 1997: 35). Ailesi Papalık yanlılarını destekleyen Dante de daha demokratik olan bu hizbin üyesi olmuştur. 1289 yılında imparatorluk yanlılarına karşı yapılan iki savaşa katılan Dante, 1295 yılında Floransa'da meslek loncalarına bağlı kimselere yönetime katılma hakkı tanınınca, Doktorlar ve Eczacılar Loncası'na girerek aktif olarak politikaya atılmıştır (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 35). 1300 yılına gelindiğinde Dante, altı lonca başkanından biri sıfatıyla Floransa'nın en yüksek görevi olan *priore*'liğe seçilmişti (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 35).

Papalık yanlıları arasında yaşanan bölünmede (demokratik reformların devam etmesini isteyen Beyazlar ve buna karşı çıkan Siyahlar olarak) Beyazlara yakın olan Dante, buna rağmen düzenin sürdürülmesi amacıyla diğer beş yönetici ile birlikte tarafsız kalmayı seçmiştir. Her iki partinin yöneticileri sürgüne yollanmıştır. Bir yıl sonra Beyazlar geri dönmüşler, Siyahlar ise Fransa Kralı Charles de Valois'ın Floransalılarının direnişini kırarak şehre girmesi sayesinde geri dönebilmişlerdir. Bu tarihten sonra ise Siyahlar, Beyazları yargılamaya ve cezalandırmaya başlarlar. Bu kişiler arasında yer alan Dante de sürgüne gönderilerek kamu görevlerinden yaşamı boyunca men edilmiştir. Bu sürgün ise Dante'nin bu cezalara uymayacağını

bildirilmesi üzerine 1302 yılı başında “topraklara adım attığı anda diri diri yakılma” cezası verilmesiyle ömür boyu sürececek bir hal almıştır (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 36).

Bununla birlikte Dante Floransa'ya dönmenin çeşitli yollarını aramış fakat bu çabaların boşa çıkmasıyla birlikte kendini edebiyat ve felsefeye adanmış ve İtalyan kentlerini dolaşmaya başlamıştır. VII. Heinrich'in 1308'de imparator olmasıyla umutları yeniden yeşeren Dante, Heinrich'e kendisine karşı koyan Floransa üzerine yürümesi önerisinde bulunmuştur. Fakat Heinrich girişiminde başarısız olup aniden ölünce Dante'nin artık umudu kalmamış ve kendisini *İlahi Komedya*'yı tamamlamaya adanmıştır. Dante'nin bu eserini İtalyanca dilinde yazması, edebi eser vermede Latince'nin tekeline kıldığı gibi, mahalli bir dil yaratmada da etkili olmuştur. Ayrıca bu eser geleneksel düşünce ve ifadeye karşı bir isyan niteliğindedir (Ebenstein, 2001: 133). Bu eserini tamamlamasından kısa bir süre sonra 1321'de sıtmaya yakalanarak ölmüştür (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 37).

Siyasal Düşüncesi

Daha önce de değindiğimiz gibi Dante'nin *Monarşi Üzerine*'de dile getirdiği siyasi düşüncelerinin ve monarşi yanlısı tutumunun, İtalya'nın içinde bulunduğu duruma ve dolayısıyla barışa olan özlemine bağlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle evrensel monarşi hakkındaki görüşleri değerlendirilirken, bu husus göz önünde bulundurulmalıdır.

Dante'ye göre insanlık tek bir çatı altında toplanmadıkça gerçek ve kalıcı bir barış sağlanamaz (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 37). Dolayısıyla Dante aslında bir imparatorluk düşüncesine karşılık gelecek şekilde monarşi kelimesini kullanır ve az önce de belirttiğimiz gibi bununla evrensel monarşiyi kasteder. İlgili eserinde dünyevi

monarşi kavramını kullanan Dante, bu kavramı şu şekilde tanımlar: “İmparatorluk olarak adlandırılan dünyevi monarşi, tek kişinin üstünlüğüdür; bu üstünlük zaman içinde yaşayan bütün varlıkları ve zaman ile ölçülen bütün nesnelere kapsar” (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 38). Görüldüğü gibi Dante, bu tanımla yeryüzündeki bütün insanları, onlara özgü bütün çıkarları ve işleri kastetmektedir. Dante monarşi üzerine belirli sorunsallardan yola çıkarak onları cevaplamaya çalışır. Bunlardan ilki, monarşinin gerekli olup olmadığı, ikincisi monarşinin Roma halkının meşru hakkı olup olmadığı ve sonuncusu ise imparatorun otoritesinin Tanrı’dan mı yoksa Tanrı’nın bir temsilcisinden mi (yani Papa’dan mı) geldiğidir (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 38; Ebenstein, 2001: 134, 137, 138; Tannenbaum ve Scultz, 2008: 175). Bu sorulara verdiği yanıtlar ise sırasıyla “monarşi gereklidir”, “Roma halkının meşru hakkıdır” ve “imparatorun otoritesi Tanrı’dan gelir” şeklinde olacaktır.

Bu sorulara verdiği yanıtları gerekçelendirmek için Dante metafiziğe¹ başvurur ve karışık bir akıl yürütme kullanır. Toplumun doğal bir özü olduğuna inanan Dante, toplumu evrenselin belli bir düzeyi olarak ele alır. Parça – bütün, teklik – çokluk ilişkilerine, ilk nedene ulaşmanın zorunluluğuna ilişkin metafiziksel yasaların evrensel bir kapsamı olduğundan ve toplumu da bu evrenselin belirli bir düzeyi olarak gördüğünden bu yasaların toplum için de uygulanabileceği sonucuna varır. Ona göre evrensel (kozmetik) yasalarla toplumsal yasalar aynı öze sahiptir (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 39). Bu akıl yürütme ise toplumun siyasal iktidar şeklinde örgütlenmesinin temellendirilmesini oldukça kolaylaştırır. Bu temellendirme için Aristoteles metafiziğine başvuran Dante, madde – form ikiliğinden hareketle insanların maddi yönlerini de düzene sokacak bir güç olması gerektiği sonucuna ulaşır. Her insanın entelektüel gelişme kapasitesi vardır, fakat bunu kendi başına

¹ Gönderme yaptığı kitapların arasında Aristoteles’in *Politika*, *Etik*, *Fizik* ve *Metafizik* kitapları vardır (Tannenbaum ve Schultz, 2008: 174).

sağlayamaz. Bu amaca ulaşmayı sağlayacak olan bir güce ihtiyaç vardır ve bu güç devlettir (Tannenbaum ve Schultz, 2008: 175). Devlet doğal bir zorunluluk olarak karşımıza çıkar. Görüldüğü gibi Dante devleti, bir tür sözleşme sonucu ya da özgür bireylerin bir araya gelip kurduğu bir yapılanma olarak ele almaktan uzaktır; o daha ziyade devleti doğal güç ilişkisinin bir ürünü olarak algılar (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 39).

Bununla birlikte Dante’de insanlar arasındaki yönetimin yapısının belirlenebilmesi için siyasal toplumun ereği bilinmelidir. Bu ereğe ulaşmada ise temel araç barış olarak karşımıza çıkar. Dante’nin ortak erekten kastettiği şeyin mutluluk olduğu söylenebilir. Bu noktada karşımıza birlik fikri çıkar ve bu fikir Dante’nin düşüncesinde önemli bir rol oynar.

Dante’ye göre insanlığın iyiliği Tanrı’ya benzemekle, yani “bir” olmasıyla ve birliği oluşturmasıyla mümkündür. İnsanlar ortak erekleri olan mutluluğa ancak gökyüzündeki sistemin benzerini yeryüzünde uygulayarak ulaşabilirler (Tannenbaum ve Schultz, 2008: 176). Bu ise siyasal bir sistemi zorunlu kılmaktadır (Ebenstein, 2001: 135). Bununla birlikte çokluğun etkin olmasının kötü olduğunu ve kötülüklerin çokluktan kaynaklandığını düşünen Dante için, ‘bir’in etkin olması iyidir; “bir” iyiliğin kaynağıdır. Dante buradan tek bir kişinin, bir kralın yönetiminin gerekli olduğu sonucuna ulaşır. Yani bütün insanlar için tek bir baş olmalı, insanlar birleşerek bir olmalıdır. Toplumun ereğine ulaşmasının tek yolu da budur. Bu kral ya da monark, barışçıl düzeni kurarak adaleti gerçekleştirecek, insanlar arasındaki bütün sorunları çözecek en üst yargıç durumundadır (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 41). Adalet, başında bir monarkın olduğu bir dünya devletinde en güçlü şekilde var olacaktır. Bu görüşlerinin temelinde ise aç gözlülüğü, para hırsını, hasbi ve kanaatkâr olmakta yetersiz kalışı adaletin en büyük düşmanları olarak görmesi yatmaktadır (Ebenstein,

2001: 135). Bahse konu olan monarkın ise arzu edeceği hiçbir şey kalmamıştır, çok güçlü bir istence sahiptir. İradesini zayıflatacak her türlü tutku ve istekten yoksun, çok güçlü monarkın diğerlerini yönetmesi ise son derece doğaldır. Bir anlamda Dante'nin iktidarı güç ilişkileri olarak algıladığını söylemek mümkündür. Burada özellikle belirtmek gerekir ki, Dante insanların kişisel kararları yerine yasaların hâkimiyetini esas alan Aristotelesçi düşünceyi kabul eder (Ebenstein, 2001: 136). Bu durum, şahsi çıkarların peşinde koşmayı ve buna uygun kararlar vermeyi de engelleyecektir. Kendi şahsi çıkarının tehlikede olduğunu düşünmeyeceği için monark, dünyadaki bütün insanlara önem verecektir.

Dante'nin monarkın gerekliliğini göstermek için kullandığı diğer bir akıl yürütme ise “monarkın yönetiminde yaşayan kişi en özgür olandır” şeklindedir. Özgürlüğü insanın başkası için değil, kendisi için yaşaması olarak ele alan Dante, yurttaşın kral için değil, kralın yurttaş için yaşadığını öne sürer (Ebenstein, 2001: 136). Dolayısıyla da kral ortak amaca ulaşılması hususunda halkın hizmetkârı iken bu amaca ulaşılmada kullanılacak araçlar hususunda herkesin efendisidir (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 42). Bu akıl yürütmeye Dante, monarşinin herkesin kendisi için yaşamasına olanak verdiğini tanıtladığını düşünür.

Monarşiye olan inancını bu şekilde ortaya koyan Dante, onun pratikte de bir örneği olduğunu ileri sürer. Dante'ye göre Babilliler, Asurlular, Persler ve Mısırlılar dünyayı kendilerine tabi kılmada başarısız olmuştur. Buna en çok yaklaşan Büyük İskender'dir, fakat sadece Romalılar dünya imparatorluğu kurmada başarılı olmuşlardır (Ebenstein, 2001: 137-8). Roma'nın zaferini düelloda kazanılan zafere benzeten Dante, bu şekilde kazanılmış olanın “hakkıyla elde edilmiş olan” olduğunu belirtir (Ebenstein, 2001: 138). Dolayısıyla Dante, Roma İmparatorluğu'nun Kutsal Roma İmparatorluğu olarak devam ettiği düşüncesini verili kabul eder.

İmparator Augustus döneminde Dante'ye göre evrensel barış sağlanmış ve bütün insanlar mutlu olmuştur. Fakat bu düşünce aynı zamanda Roma halkının selefi olan İtalyan halkına ayrıcalık tanımak için de önemlidir. Dante'nin bu açıdan Roma İmparatorluğu'nu yüceltmesi, imparatorluğun Romalıların hakkı olduğu fikrini desteklemek için hak kavramını Tanrı ile ilişkilendirmesi söz konusudur. Nitekim Roma İmparatorluğu ona göre Tanrı'nın istencinin ifadesidir, yüceliği Tanrı'nın eseridir (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 44). Tanrı'nın bazı halkları yönetmek, bazılarını ise yönetilmek için yarattığı düşüncesini ileri sürerek sadece Romalıların Tanrı tarafından yönetmek için seçilmiş bir halk olduğunu söyler (Ebenstein, 2001: 137). Roma halkı insanlığın ortak ereğini gerçekleştirecek olan halktır; zira "bu kutsal, dindar ve muhteşem insanların bütün insanların iyiliği için gerekli kamu hedeflerine ulaşabilmek gayesiyle kendi özel çıkarlarını ihmal ettikleri görülmüştür" (Ebenstein, 2001: 137). Bu tespit tam olarak monarkın özelliklerini yansıtmaktadır. Böylece imparatorluğun Romalıların hakkı olduğu gösterilmiş olur. Nitekim daha önce de monarşiyi Roma halkının meşru hakkı olarak gördüğünü belirtmiştik.

Dante, *İlahi Komedy*a eserini Latince yerine İtalyanca yazmasından dolayı ilk İtalyan ulusçusu olarak bilinse ve İtalyanlara ayrıcalık sağlamaya çalışsa da onun bir ulusçu olarak anılması mümkün değildir. Bahsettiği monarşi, tüm dünyayı kapsar ve evrenseldir. Bununla birlikte Dante, farklı koşulların farklı yasalar gerektirdiği düşüncesinden hareketle çeşitli devletlerin aynı yasalarla yönetilemeyeceğini belirtir (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 43). Her ne kadar insanlığın tek bir yönetim altında birleşmesini kabul etse de, birçok etnik, kültürel ve linguistik öbek ve milletin var olmakta devam etmesini benimser (Ebenstein, 2001: 136). Bu toplumların her birinin tarih, iklim gibi dış şartlar tarafından dayatılan geleneklere ve ihtiyaçlara sahip olması Dante için doğal bir durumdur. Fakat farklı gelenek ve ihtiyaçlara sahip olmak, farklı

yasalarla yönetiliyor olmak bu devletleri ya da yönetim birimlerini bağımsız kılmaz. Bu birimler, parça – bütün ilişkisine paralel bir şekilde, evrenselin parçaları olarak imparatorluğa bağlıdırlar. Bütün insanlığı, ortak iyiyi ve ereği ilgilendiren meseleler ortak kanun ve otorite gerektirir. Böylece Dante, devletlerarası anlaşmazlıkları da savaşa başvurmadan gidermenin yolunu ortaya koyar ve farklılıkları korumanın yanı sıra tek bir yönetime bağlanmayı da mümkün hale getirir.

Dünyevi – Ruhani İktidar İlişkisi

Dante, yukarıda anlattığımız gibi dünyevi iktidarın siyasal düzeni olarak imparatorluğu uygun görür. İmparatorluğun başında Roma halkının selefi olan, güçlü bir monark bulunmalıdır. Bu monarkın üzerinde güç yoktur. Dolayısıyla Dante'nin diğer bir çabası, monarkı Kilise'den bağımsız kılmak olarak karşımıza çıkar. Bunun için kullandığı yöntemlerden biri², daha önce insanlığın ereği olarak ortaya koyduğumuz mutluluğu dünyevi mutluluk – ebedi yaşam mutluluğu olarak ikiye ayırmaktır (Tannenbaum ve Schultz, 2008: 178). Sadece, beden ve ruhtan oluşan, aklını kullanma yetisine sahip insan iki ayrı ereğe sahiptir. Dolayısıyla da bu ereklere gerçekleştirecek olan araçlar da farklı olmalıdır (Ebenstein, 2001: 139). Dünyevi mutluluğa götüren imparator iken dünyevi hayat, akıl ve felsefe dersleri aracılığıyla tahkik edilebilir. Ebedi yaşam mutluluğuna, cennete götüren Papa'dır ve cennetin nimetlerine ruhi derslerle, insan aklını aşan ilahiyat, iman, ümit ve ihsanla varılabilir (Ebenstein, 2001: 139).

İmparator, insanları ortak ereğe ulaştırmak ve özgürce yaşamalarını sağlamak için otoritesini doğrudan Tanrı'dan almalıdır. Nitekim imparatorluk Kilise'nin ortaya çıkmasından önce var olduğundan varlığını Kilise'ye borçlu değildir. İmparator da

² Kilise – devlet arasındaki ayrımı temellendirmek için kullandığı diğer tanıtlamalar için bkz. Ağaoğulları ve Köker, 1997: 45-47; Tannenbaum ve Schultz, 2008: 176-178.

otoritesi bakımından Papa'ya borçlu değildir. Zaten bu iki alanın, yani dünyevi ve ruhani alanın birliği sadece Tanrı'da bulunur. Dolayısıyla ne imparator ne de Papa bu birliği içerir. Görüldüğü gibi Kilise ve devlet arasında tam bir ayrışma söz konusudur ve devlet artık meşruiyetini dinden almaz. İki ayrı iktidar alanı söz konusudur ve bu iktidarlar birbirlerinin alanlarına kesinlikle karışmamalıdır. Barışın, düzenin sağlanmasının diğer bir koşulu da budur. Ebenstein bu ayrım üzerinden başka bir noktaya daha dikkat çeker. Dünyevi iktidara rehberlik edecek olanın akıl ve felsefe, ruhani yaşama rehberlik edecek olanın ise inanç, iman, ilahiyat ve ilham olarak ortaya konulması Ebenstein'a göre felsefenin ilahiyattan bağımsızlığının beyan edilmesi anlamına gelmektedir ve bu dünyevi – ruhani iktidar arasındaki ayırmadan çok daha önemlidir (Ebenstein, 2001: 142). Bu sayede Dante, hümanizm ve Rönesans içinde gelişen bir tarzda, ilahiyatın felsefenin yedeğine çekilişinin de temellerini atmış olur (Ebenstein, 2001: 143).

Önemi

Aristoteles'i Kilise ile devlet otoritesi arasında yeni bir denge kurmak için kullanan Dante'nin asıl önemi de, devleti Kilise'den bağımsız bir yapı olarak ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. O, devletin toplumsal arka planını ortaya koyarken, dinden bağımsız karakterini de açığa çıkarmıştır. Kilise'nin otoritesi sadece ruhani alanla sınırlandırılmıştır. Dante'nin evrensel monarşisinin sekülerleşmesini oldukça önemli ve devrimci kılan husus, monarkın otoritesini hiçbir aracı, bir yardımcı, vekil veya Papa olmaksızın doğrudan Tanrı'dan aldığı iddia etmesidir (Ebenstein, 2001: 141). Böylece dünyevi iktidar yeryüzünde kimseye hesap vermeyen büyük bir güç konumuna getirilmiştir (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 48). Ayrıca siyasi hayata ikincil önem verilmemesi, aksine siyasi hayatın da nihai bir amaç olduğu düşüncesiyle her

birinin insanın farklı ereklerini gerçekleştirecek iki eş güdümlü otorite oldukları düşüncesi de Dante'yi önemli kılan hususlardan biridir.

Devleti ulusal boyutta değil de dünya ölçeğinde bir yapı olarak ele alan Dante, insanlığın birliğe gereksinimi olduğuna, devletin görevlerininse dünya ölçeğinde özgürlük, barış ve adaleti sağlamak olduğuna inanır ve bu şekilde düşüncelerine evrensel bir boyut kazandırmış olur (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 38).

Padovalı Marsilius

Padovalı Marsilius, Kilise'yi siyasal iktidarın boyunduruğu altına sokan siyasal kuramı ortaya atarak modern anlamda devlet kuramının düşünülmesini sağlayan ilk düşünür olmuştur. Marsilius henüz Orta Çağ düşünce kalıplarının dışında çıkmadığı için modern siyasal düşüncenin başlatıcısı olarak kabul edilmez. Ancak "sivil toplum", "siyasetin özerkliği" gibi kavramları işleyerek modern egemen devlet anlayışına giden yolu hazırlamıştır (Ağaoğulları ve Köker, 1997:).

Yaşamı

Bir hekim olan ve felsefe, hukuk ve ilahiyat çalışmaları da yapmış bulunan Marsilius (1275 – 1343) Padova'nın noter loncasına bağlı burjuva kökenli bir ailenin üyesiydi (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 50). Aristoteles'i bir otorite kaynağı ve söylediklerini geçerli kılmak için bir araç olarak kullanan birçok Orta Çağ yazarından ayrılan Marsilius, Aristoteles'e benzer şekilde sağduyu ve tecrübî doğrulamayı kullanarak çağdaşlarını aşar (Ebenstein, 2001: 150).

Marsilius, düşüncelerinin oluştuğu yılların önemli bir dönemini Paris Üniversitesi'nde öğrenci ve öğretmen olarak geçirmiş ve hatta orada kısa bir dönem rektörlük yapmıştır (Ebenstein, 2001: 151). Fransa'nın o dönemlerde Papalık – krallık

çekişmesini yoğun olarak yaşadığı ve Fransa'nın Papalığı yenilgiye uğrattığı düşünüldüğünde, Marsilius'un siyasi sosyalleşmesinin büyük kısmını bu ülkede tamamlamasının önemi anlaşılabilir.

Bu dönemde Bavyera Kralı IV. Ludwig ile Papa XXII. Johannes arasında şiddetli bir iktidar mücadelesi sürmekteydi. Papa, Kutsal Roma İmparatorluğu tahtı için IV. Ludwig karşısında Avusturya Kralı Friedrich'i destekliyordu. Friedrich'i mağlup eden IV. Ludwig, Papa'nın onayını almadan kendini imparator ilan etti ve Kuzey İtalya'daki kent devletlerini etkisi altına almaya başladı (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 50).

1324'te *Barış Savunucusu*'nu (*Defensor Pacis*) tamamlayan Marsilius, IV. Ludwig'in himayesi altına girdi. Bu sırada Papa, IV. Ludwig'i kendisine itaat etmediği için aforoz etti. IV. Ludwig'in Papa'ya tepkisi İtalya'ya bir sefer düzenlemek oldu ve İtalya'ya girdikten sonra Papa XXII. Johannes'in karşısına Corbara V. Nicolaus adıyla yeni bir Papa ilan etti. Marsilius da Milano başpiskoposluğuna getirildi. Ancak IV. Ludwig İtalya'da fazla dayanamayıp Almanya'ya geri döndü. Marsilius da ölünceye kadar IV. Ludwig'in yanında Münich'de yaşamına devam etti (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 51).

Devlete İlişkin Görüşleri

Aristoteles'in üç ideal tip ayrımını takip eden Marsilius, monarşi, aristokrasi ve politeia ve bunların bozulmuş halleri olan tiranlık, oligarşi ve demokrasi sınıflandırmasını tekrar eder ve yine Aristoteles'e benzer şekilde ayrımı, yönetimin hizmet ettiği kesim üzerinden temellendirir (Ebenstein, 2001: 152). İyi yönetimlerin, halkın iradesiyle uyumunun sağlanması halinde kamu yararına gelişeceğini belirten Marsilius, tersini de geçerli kılar ve bozulmuş yönetimlerin halkın rızası olmadan

gerçekleştiğini ileri sürer (Ebenstein, 2001: 152). Bu noktada Aristoteles'ten ayrılan Marsilius yönetim ayrımını, artık yönetimin yöntemine göre yapmaktadır. Ebenstein'ın burada dikkat çektiği nokta, Marsilius'un yönetimi, amaçlar kadar araçlar meselesi olarak da ele almaya başlamasıdır (Ebenstein, 2001: 153).

Marsilius'un iyi – bozulmuş yönetimlere ilişkin görüşleri özgürlük anlayışına da yansır ve bu açıdan özgürlüğü insanın kendisi için yaşaması olarak ele alan Dante'ye benzemektedir. Marsilius'a göre de özgürlük öncelikle kendini yönetmenin bir süreci ve yöntemidir (Ebenstein, 2001: 157). Halkın rızasından yoksun yönetimleri bozulmuş olarak ele alması da bu düşüncesiyle uyumludur. Çünkü bu tarz yönetimler, yasaları çok iyi olsa bile kendini yönetme mefhumundan yoksundur, yani özgürlük yoktur. İnsanları köle kılan yönetimlerin iyi olması söz konusu değildir.

Yasa

Aristoteles'ten ve Orta Çağ'dan kopuşunun net olarak görülebileceği diğer bir konu ise yasalara ilişkin görüşleridir. Marsilius'a göre yasa, siyasi otoritenin ifadesidir (Ebenstein, 2001: 153). Yasa kavramına yaklaşımı daha pozitivist olan Marsilius, beşeri kanun, tabii ve ilahi kanun ayrımına giderek bunların uyumlu olması durumunun istenen bir durum olduğunu belirtir. Bununla beraber, beşeri kanunun da şeref bakımından diğerlerinden daha alt seviyede olduğunu kabul eder (Ebenstein, 2001: 153). Fakat yaptırımları açısından dünyevi olması, beşeri hukukun bu özelliğini bertaraf eder niteliktedir. İlahi hukuk ile Kilise'nin kabul ettiği kanunlar arasında da ayrıma giden Marsilius, bu ikisinin hiçbir ilgilisi olmadığını dile getirir. İlahi hukuk ise ona göre bilinç üzerinde sınırlandırmalar getirir. Beşeri hukuku ilahi otorite ve ilahi hukukla ilişkilendirmeyi kesin bir şekilde reddeden Marsilius, bu hukukun temellerini toplumda bulur (Ebenstein, 2001: 154). Toplumda yaptığı bu atıf, onun bir şekilde

“egemenlik” kavramı etrafında dönmesine, onu tasvir etmesine yol açmıştır, fakat Ebenstein’in da belirttiği gibi o, bu kavramı bilmemektedir (Ebenstein, 2001: 154). Marsilius’a göre kanun koyucu veya kanunları etkileyici olan unsur halktır, yurttaşların tamamıdır veya ağırlıklı kısmıdır. Burada tanımı biraz daha açmak için kavramın Latincesi olan *legislator*’a ne anlam yüklediğini ve kelimeyi nasıl kullandığını incelemek yerinde olabilir.

Legislator kavramı iki farklı anlama sahip olabilir: Siyasi egemenlik veya yapıcı iktidar ve kanun koyucu işlev. İlk anlamı ele alındığında Marsilius’un kavramı daha ziyade birincil veya mutlak kanun koyucu olarak ele alması söz konusudur. İkinci anlamı söz konusu olduğunda ise Marsilius yeniden ikili bir ayrıma gider: Ya halk küçük toplumlarda mümkün olduğu gibi (doğrudan demokrasiyi çağırıştırıyor) mecliste toplanarak yasaları kendisi yaptığı için kanun koyucudur, ya da bu işi bir veya birden fazla kişiye bırakır. Yasa yapma işinin bırakıldığı kişi veya kişiler, mutlak anlamda kanun koyucu olmazlar; bunlar birincil veya mutlak kanun koyucunun otoritesiyle uyum içinde olmak zorundadırlar (Ebenstein, 2001: 154). Siyasi egemenliğin halka dayanması durumu Marsilius’un yeni keşfettiği bir şey değildir. Marsilius’un getirmiş olduğu özgünlük ise bu anlayışı salt hukuksal bir yapı olmaktan çıkarıp onun gerçekleştirilmesine yönelik bir çağrı yapmış olmasıdır (Ebenstein, 2001: 155).

Halkın ağırlıklı kısmı konusunu da biraz açmakta fayda var. Marsilius kavramı bu şekilde kullanırken, hem nitelik hem de niceliğin hesaba katılması gerektiğini söyler. Niceliksel unsur tek başına yeterli değildir, mutlaka niteliksel unsur da göz önünde bulundurulmalıdır. Fakat elitist bir formül ileri sürmediği de kaydedilmelidir; niteliksel standartları ise dar bir çerçevede ele almaz, bu nedenle de bu kavramın ayrıntılarıyla tasvir edilemeyeceğinin farkındadır (Ebenstein, 2001: 155).

Nitelik konusuna geri dönecek olursak, elitist bir formül ileri sürmediğini yukarıda belirtmiştik. Marsilius, bilgeliğe sahip, üstün nitelikli bir elitin siyasete hâkim olması düşüncesi karşısına halkın sağduyusuna dayanma düşüncesini koyar. Çünkü ona göre, Aristoteles'e paralel bir biçimde, daha geniş kesimlerin bir yasa yapım sürecine katılması, yapılabilecek hataların az bir kesime oranla daha rahat fark edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca yasanın bir kişi veya az sayıda kişiler tarafından yapılması, kişisel menfaatleri koruyacak şekilde yasa yapma ihtimalini daha da artırır. Aksine bütün halkın değerlendirdiği yasa yapım süreci toplumun tümünün çıkarlarını korumaya daha yakın olacaktır (Ebenstein, 2001: 157). Buna ek olarak, halkın rızasının alınması ile onların yasama sürecine dâhil edilmesi psikolojik bir etken olarak işlev görüp yasanın/kanunun uygulanmasını kolaylaştırabilir. Bununla birlikte kötü olanların veya iyi ile kötü arasında ayırım yapma yetkinliğine sahip olmayanların yasa yapma sürecine katılmamaları gerektiğini kabul eden Marsilius, halkın büyük çoğunluğunun bu yetilerden mahrum olduğu düşüncesini ise reddeder. İnsan doğasının iyi olduğuna dair asgari bir inanç beslediği söylenebilir. Belki bilgece yasalar yapabilecek yetkinlikte olan küçük bir azınlık söz konusu olabilir, ancak bu halkın çoğunluğunun o yasaları değerlendirip üzerinde tartışamayacağı ya da yorum yapamayacağı anlamına gelmez. Pekâlâ, her yurttaş kanunun bir yargıcı olabilir (Ebenstein, 2001: 158). Görüldüğü gibi halkın sürece katılımı ve rızasının alınması Marsilius'ta çok önemli bir yer tutar. Ona göre seçilmiş hükümetler her zaman seçilmemiş hükümetlere üstündür. Marsilius, monarşilerde bile seçilmiş yöneticileri ısrarla tercih eder (Ebenstein, 2001: 158). Aynı görüşleri Papa için de savunacaktır. Yöneticinin otoritesi artık ilahi bir varlıktan, metafizik bir alandan değil, bizzat seçilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu yöneticiyi halka karşı sorumlu kılar ve

bu sorumluluğunu yerine getirmesi, görevini kötüye kullandığı durumlarda cezalandırılması için yine anayasal bir metot arayışı söz konusudur.

Kısaca belirtmek gerekirse Marsilius yasaların, Kilise'nin ya da Tanrı'nın değil insan aklının, yasa koyucunun bir ürünü olduğunu iddia eder. Marsilius'un yasa anlayışının merkezinde zor kullanma yer alır. Böylece yasanın amacı da yasa koyucunun amacını yerine getirmektir (Tannenbaum ve Schultz, 2008: 180). Yasa anlayışında bu tür bir kayma da doğal olarak yasa yapım sürecine halkı dâhil ederek yeni bir meşruluk zemini ortaya koymayı gerektirmiştir. Böylece yasa dünyevi işlerle ilgili bir uğraş haline getirilmiş ve hükümdar da Kilise'nin otoritesinden bağımsızlaştırılmıştır. Çünkü hükümdar meşruluğunu halktan ve halkın yaptığı yasaları uygulamaktan alır (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 60).

Siyasal iktidarın meşruluğunu halktan alabilmesi ise Marsilius'un "sivil toplum" anlayışından kaynaklanır. Çünkü sivil toplum üstün bir erki yerine getirmek için toplanmış ya da Tanrısal bir buyruk sonucunda oluşmuş bir grup insan değildir. İnsanlar basitçe, kendi geçimlerini sağlamak için topluluk halinde yaşamaya doğal olarak başlarlar. Böylece toplumun kuruluşu ilahi bir temelden kurtarılınca onun düzenini korumak için ortaya çıkan siyasi otoritenin de Tanrısal bir meşruluğa ihtiyacı kalmaz. Yetkin toplum işbölümü ile bölümlere ayrılmış insanların işlerini iyi yapmasına bağlıdır ve beşeri yasaların uygulanması ile adalet sağlanmış olur (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 51-56).

Kilise'nin Yeri

Az önce de belirttiğimiz gibi yöneticilerin seçilmiş olmaları dolayısıyla otorite sahibi olmaları düşüncesi, Papa için de geçerlidir. Marsilius'a göre Kilise inananların topluluğudur ve bu bakımdan bu topluluk içindeki otoritenin tek kaynağı yine üyelerin

tamamıdır. Buradan hareketle Marsilius'un, Papa'nın inananlar tarafından seçilmesi gereğini savunduğu söylenebilir. Marsilius, rahiplerin Kilise dışında, ne ruhban sınıfı ne halk ne de dinsizler üzerinde hiçbir şekilde dünyevi veya ruhani otoritelerinin olmaması gerektiğini, Kilise içinde ise idare, öğretim ve ibadet işlevlerine sahip olduklarını belirtir (Ebenstein, 2001: 160-1). Kamu eğitimi, herhangi bir sanatın, disiplinin uygulanması ehliyeti ise sadece sivil yönetime ait olmalıdır, hiçbir şekilde rahiplerin eline bırakılamaz (Ebenstein, 2001: 161). Ayrıca Dante gibi, Kilise'nin hiçbir din dışı yönetim veya mülkiyet iddiasında da bulunmaması, Hıristiyanlığın özgün uğraşlarına dönmesi gerektiğini ileri sürer. Marsilius için sadece kutsal metinler önemlidir, Papalık fermanlarına ve ilave beyanlara itibar edilmemelidir. Kutsal metinler farklı yorumlara açıksa bile, bu ancak inananların genel meclislerinde yapılabilir (Ebenstein, 2001: 162). Ona göre Kilise başında bir otoritenin bulunduğu hiyerarşik bir örgütlenme değildir. Din adamları da ruhani anlamda birbirine eşittirler (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 65).

Marsilius Kilise'nin otoritesi konusunda daha da ileri gider ve hatta sivil yönetimin gerektiğinde Kilise'nin mülklerini, rahipleri ve hizmetli sayısını düzenleyebileceğini iddia eder. Kilise mevcut mülkiyetini sadece rahipleri, diğer hizmetlileri muhafaza, ibadet ve fakirlere yardım için kullanmalıdır; artan serveti ise kamu refahı ve korunmasında devlet tarafından idare edilmelidir (Ebenstein, 2001: 161-2).

Görüldüğü gibi Marsilius, din ve devlet işlerini ayırmak yerine devletin Kilise'yi kontrolü altına aldığı yeni bir tekelci planı ortaya koymak istemektedir. Ayrıca eğer Kilise dünyevi otoriteye tabi olacaksa bunun doğal sonucunun da ayrı ayrı ulusal kiliselerin ortaya çıkması demektir. Ancak Marsilius bu kadar ileri gitmez ve Orta Çağ

kalıpları içinde siyasal iktidara bağlı evrensel Kilise düşüncesini savunmaya devam eder (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 66-67).

Devletlerin amacının olduğunu düşünen Marsilius, barışın önündeki en büyük engeli Kilise olarak görür. Çünkü Kilise siyasal iktidara karşı başka bir iktidar alanı yaratarak bir çatışma doğurmaktadır. Barışın sağlanabilmesi bu iki iktidardan birinin diğerine tabi olmasına bağlıdır. Bu durumda Marsilius, Kilise'yi tamamen siyasal iktidara tabi kılmak gerektiği sonucuna varmaktadır (Tannenbaum ve Schultz, 2008: 182).

Orta Çağ Siyasal Birliğinin Sonu

Dante ve Marsilius Orta Çağ siyasal birliğinin görünür bir şekilde yok olmaya başladığı bir dönemde yaşadılar. Bu iki büyük yazar da daha sonra modern siyasal düşüncede temel konular haline gelecek tartışmalar üzerinde durdular. Bu konular Kilise ile devlet arasındaki iktidar mücadelesinin sınırları ve kapsamı ile siyasal iktidarın meşruluk temelini neye dayandığı üzerine gelişmekteydi (Tannenbaum ve Schultz, 2008: 183). Şüphesiz bu tür felsefi gelişmelerin görülmesinde Aristoteles'in Avrupa sahnesine yeniden dönerek siyasal olanı dünyevi temellere dayanarak tanımlamanın yolunu açmasının önemi büyüktür. Geç Orta Çağ düşünürlerinin Aristoteles'de buldukları temel felsefi yaklaşımları modern çağın siyaset felsefesinin koşullarını ortaya koyacak şekilde yeniden yorumlamalarının hem siyasal düşünceler tarihi hem de modern siyaset kuramı açısından her zaman hayati önemi haiz olacaktır.

Kaynakça

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Levent Köker. (1997). **Tanrı Devletten Kral Devlete.** Ankara: İmge Kitabevi.
- Ebenstein, William. (2001). **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri.** İstanbul: Şule Yayınları.
- Tannenbaum, Donald, David Schultz. (2008). **Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri.** Ankara: Adres Yayınları.

Ek Okumalar

- Dante Alighieri. (1995). **Yeni Hayat.** İstanbul: Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar.
- Dante Alighieri. (2010). **İlahi Komedya.** İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. (1964). **Dante'nin Hayatı ve Eserleri.** Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Guenon, Rene. (2004). **Dante ve Ortaçağ'da Dini Sembolizm.** İstanbul: İnsan Yayınları.